
O PROBLEMĂ CONTROVERSATĂ ÎN ISTORIOGRAFIA ROMÂNEASCĂ: DATA NAȘTERII LUI ȘTEFAN CEL MARE

de Constantin Șerban

În general, istoricii care s-au încumetat de-a lungul vremii să trateze în operele lor viața și domnia lui Ștefan cel Mare, domnul Moldovei (1457-1504), n-au acordat prea multă atenție unui amănunt de natură biografică din viața acestuia, și anume data nașterii sale. Unii, în marea lor majoritate, au trecut sub tăcere, în mod deliberat, această problemă. Din această categorie fac parte nu numai aceia mai puțin cunoscuți (precum C. Leca, I. Albineț, A.D. Lupu, I. Nădejde, Gr. Buțureanu, Gh. Becescu Silvan) și mulți alții, ci și cei care, prin opera lor, s-au impus în istoriografia modernă și contemporană (precum Gh. Ghibănescu, Al. Lapedatu, T. Bălan, C.C. Giurescu, I. Ignașcu, M. Berza, Șt. Pascu, C. Cihodaru, Al. Boldur, Ș. Papacostea)¹.

¹ C. Leca, *Viața prințului și eroului Moldovei Ștefan cel Mare*, București, 1834, p. 24-44; I. Albineț, *Manual de istorie al Prințatului Moldovei*, Iași, 1845, 243 p.; P. Verussi, *Ștefan cel Mare*, București, 1859, 46 p.; A.D. Lupu, *Etienne le Grand et Michel le Brave, princes roumains*, Bruxelles, 1876, 107 p.; I. Nădejde, *Viața lui Ștefan cel Mare și cel Bun domnul Moldovei 1457-1504 cu un apendice despre starea socială a Moldovei în același timp*, Iași, 1883, 1 p. + 1 pl.; Gr. Buțureanu, *Istoria Românilor*, Iași, 1896, 498 p.; G. Catan, *Viața și faptele lui Ștefan cel Mare și Bun domnul Moldovei, scrisă pentru înțelegerea tuturor*, Sibiu, 1898, 136 p.; Gh. Becescu Silvan, *Ștefan cel Mare sau Atletul lui Hrist, după cele mai vechi hrisoave și cele mai noi cercetări istorice*, București, 1904, 13 p.; T. Cocișiu, *Ștefan cel Mare, eroul creștinătății*, Blaj, 1926, 16 p.; P. Fala, *Ștefan cel Mare și Sfânt, carte scrisă pe înțelesul norodului românesc*, București, 1928, 80 p.; I. Cupșa, *Ștefan cel Mare*, București, 1964, 160 p.; M. Neagoe, *Ștefan cel Mare*, București, 1970, 279 p.; V. Demciuc, *Bine credinciosul domn și apărătorul dreptei credințe Ștefan cel Mare și cel Sfânt*, în *Suceava*, XXII-XXIII, 1995-1996, p. 255-270; De asemenea și lucrările aparținând istoricilor; Gh. Ghibănescu, *Ștefan cel Mare. Studiu și documente*, Iași, 1904, 68 p.; Al. Lapedatu, *Ștefan cel Mare*, București, 1904, 96 p.; T. Bălan, *Geschichte der Rumanen*, Czernowitz, 1919, vezi cap. *Epoca lui Ștefan cel Mare*; C.C. Giurescu, *Istoria Românilor*, vol. II, partea I, București, 1937, p. 49-110; vezi ediția nouă C.C. Giurescu, D.C. Giurescu, *Istoria Românilor*, vol. II, 1976, p. 154-194; M. Berza, *Etienne le Grand, prince de la Moldavie*, în *RRH*, 2, 1957, p. 9-20; Șt. Pascu, *Ștefan cel Mare, în Steaua*, Cluj, 5, 1957, p. 7-13; C. Cihodaru, *Țările Române în vremea lui Ștefan cel Mare*,

Alții, în schimb, bazându-se pe faptul că o astfel de informație fusese omisă în textul izvoarelor narative interne medievale slavo-române, precum și în cronica lui Grigore Ureche², au afirmat de la bun început, în operele lor, că nu se știe mai nimic despre acest eveniment cu caracter biografic din viața lui Ștefan cel Mare.

Astfel, istoricul I. Ursu relatează în anul 1925, în cunoscuta sa monografie despre Ștefan cel Mare, următoarele: „Nu știm nici anul, nici împrejurările în care s-a născut” (Ștefan cel Mare n.n.)³.

Asemenea afirmații mai întâlnim și în lucrările altor doi mari istorici români, și anume N. Grigoraș și I. Nistor.

Primul, într-o monografie despre istoria Moldovei pe timpul lui Ștefan cel Mare, apărută în urmă cu peste două decenii, scria în legătură cu această problemă: „... despre viața și manifestările lui (adică ale lui Ștefan cel Mare n.n.) în anii de domnie ai tatălui său nu se știe mai nimic”⁴. Dar același autor, în contextul lucrării sale, făcea unele considerații mai ample privind această problemă, într-o notă de subsol, unde era menționat un studiu al său, publicat în anul 1957, cu prilejul întâmpinării a 400 de ani de la urcarea pe tronul Moldovei a lui Ștefan, fiul lui Bogdan al II-lea, și unde autorul încerca să demonstreze că Ștefan cel Mare s-a născut între anii 1439-1440, deci în 1457, când a ocupat tronul Moldovei, nu putea avea mai mult de 17-18 ani. Mai departe, autorul adăuga următoarele: „... potrivit unei tradiții în anul 1451, Ștefan avea 12 ani”⁵.

Al doilea, într-o sinteză privind istoria Românilor, apărută postum, în 2002, la capitolul *Epoca lui Ștefan cel Mare*, se făceau următoarele afirmații: „... din copilăria tânărului pretendent la tronul Moldovei (adică a lui Ștefan, fiul lui Bogdan al II-lea n.n.) știm foarte puțin ... El este născut din căsătoria tatălui său Bogdan cu Oltea, care după numele ei și cel al fratelui ei Vlaicu, ar indica o origine olteano-munteană”⁶.

Și totuși, se constată la unii istorici români, încă din a doua jumătate a secolului al XIX-lea, preocupări deosebite privind fie stabilirea vârstei la care fostul domn s-a săvârșit din viață, fie la aceea când a ocupat tronul Moldovei.

Astfel, M. Drăghici, autorul unei istorii a Moldovei, afirma printre altele, la capitolul *Domnia lui Ștefan cel Mare*, următoarele: „Domnul (adică Ștefan cel Mare) au îndemnat pe fiul său Bogdan, pe care îl lăsa moștenitor și pre boieri îndeobște, să supue

în Șt. Pascu, I. Ionașcu, C. Cihodaru, Gh. Georgescu Buzău, *Istoria medie a României, sec. XIV - sfârșitul sec. XVI*, București, 1966, p. 220-241; Al. Boldur, *Ștefan cel Mare voevod al Moldovei, 1457-1504, Studii de istorie socială și politică*, Madrid, 1970, 317 p.; Ș. Papacostea, *Ștefan cel Mare*, București, 1990 etc. O bibliografie a lucrărilor românești și străine referitoare la personalitatea lui Ștefan cel Mare a fost publicată prima dată în 1964 de istoricul Ș. Papacostea în volumul *Cultura moldovenească în timpul lui Ștefan cel Mare*, Culegere de studii îngrijită de M. Berza, București, 1964, p. 641-675, intitulată *Bibliografia istorică a epocii lui Ștefan cel Mare*, care cuprinde 729 titluri.

² I. Bogdan, *Cronicle slavo-române din sec. XV-XVI* (ed. P.P. Panaitescu), București, 1956, 243 p.

³ I. Ursu, *Ștefan cel Mare, domn al Moldovei de la 12 aprilie 1457 până la 2 iulie 1504*, București, 1925, p. 7, n. 1.

⁴ N. Grigoraș, *Moldova lui Ștefan cel Mare*, Iași, 1982, p. 28.

⁵ Idem, *Începuturile domniei lui Ștefan cel Mare, 1457-1459*, în *SCS, istorie*, 1, 1957, p. 42.

⁶ I. Nistor, *Istoria Românilor*, vol. I, București, 2002, p. 312.

țara mai înainte Porții Otomane, de bună voie, cerând privilegiile Valahiei (adică ale Țării Românești n.n.), când s-au săvârșit din viață la al 47-lea an al domniei sale și la al 71-lea al vârstei, înmormântându-se la Mănăstirea Putna⁷. Această afirmație a autorului duce la concluzia că Ștefan cel Mare s-ar fi născut în anul 1433.

Cam în aceeași vreme, alți doi istorici români, fără a ști unul de celălalt, afirmă în lucrările lor, consacrate acestei probleme, că Ștefan cel Mare s-ar fi născut în anul 1436.

Astfel, S. Isopescul (1847-1914), profesor la Liceul greco-ortodox din Suceava (azi Liceul Ștefan cel Mare), timp de 32 de ani (1872-1904), preciza în 1891, într-un manual de istorie universală destinat elevilor din învățământul secundar, că data nașterii lui Ștefan cel Mare ar fi anul 1436⁸.

Opt ani mai târziu, în 1899, Gr. Tocilescu (1850-1909) publica un *Manual de istoria românilor pentru școalele secundare*, în care afirma că Ștefan cel Mare văzuse lumina zilei în anul 1436, în satul Borzești (jud. Bacău)⁹.

La începutul secolului al XX-lea, până la primul război mondial, afirmațiile unor istorici români privind data nașterii lui Ștefan cel Mare sunt nu numai mai numeroase, dar și mult diferite între ele.

Astfel, N. Iorga, într-o monografie privind viața și domnia lui Ștefan cel Mare, fără a preciza anul când s-a născut acesta, lăsa totuși să se înțeleagă acest amănunt cu caracter biografic, că ar fi anul 1441, de vreme ce afirma că „... în anul 1450 – când tatăl său Bogdan al II-lea a dobândit tronul Moldovei, după victoria acestuia de la Codrul Crasnei contra nevrâstnicului domn Alexandrel – ar fi avut cel puțin nouă ani, deoarece peste șase ani acest fiu de Voievod era în stare să înceapă războiul fără epitrop, să biruiască și să întemeieze țară. Deci, în 1450 el învăța meșteșugul de viteaz: el își destindea aripile la vederea largului avânt de biruință al tatălui său ...”¹⁰, ceea ce înseamnă că în 1457 acesta ar fi avut cel puțin 15 ani¹¹, adică ar fi ajuns la vârsta majoratului, când putea domni fără epitropie sau regență – în terminologie modernă –, după obiceiul pământului.

Aprecierile istoricului N. Iorga în această problemă vor fi cu totul diferite în alte lucrări ale sale din anii următori. Astfel, în 1922 acesta afirma într-o lucrare tipărită în limba franceză, privind *Istoria Românilor și a civilizației lor*¹², că în 1457, pe când a ocupat tronul Moldovei, avea vârsta de 20 de ani, adică se născuse în 1437.

În anul 1937, marele istoric își expunea o nouă părere privind data nașterii lui Ștefan cel Mare, într-o sinteză privind *Istoria Românilor și Romanității Orientale*. De această dată marele istoric considera că în ajunul morții sale, acesta depășise vârsta de 70 de ani, ceea ce însemna că s-ar fi născut în anul 1434. Textul respectiv avea următorul conținut: „... de multă vreme (domnul n.n.) era bolnav, vechea rană de la

⁷ M. Drăghici, *Istoria Moldovei pe timp de 500 de ani, până în zilele noastre*, Iași, 1857, p. 147; în 1996 a fost tipărită o nouă ediție.

⁸ S. Isopescul, *Manual de istorie universală*, partea II, Cernăuți, 1891, p. 105; C. Șerban, *Medalion Istoric, Profesorul bucovinean Samuil Isopescul, 1842-1914*, în Suceava, XXI, 1994, p. 446-450.

⁹ Gr. Tocilescu, *Manual de istoria românilor pentru școalele secundare*, București, 1899, p. 154.

¹⁰ N. Iorga, *Istoria lui Ștefan cel Mare pentru poporul românesc*, București, 1904, p. 52.

¹¹ *Ibidem*, p. 49.

¹² Idem, *Histoire des Roumains et de leur civilisation*, București, 1922, p. 74.

picior (căpătată în 1462 n.n.) îl tortura din ce în ce mai mult, el care la vârsta de peste 70 de ani timp în care făcuse două războaie și pe care le câștigase”¹³.

Iată, așadar, trei date cu totul diferite relativ la anul nașterii lui Ștefan cel Mare, stabilite de N. Iorga timp de peste trei decenii. Una în 1904, și anume anul 1441, alta în 1922, și anume anul 1437, și ultima în 1937, și anume anul 1434. Din această situație se trage o singură concluzie, aceea că încă din acea vreme data nașterii lui Ștefan cel Mare devenise o problemă controversată în istoriografia românească.

Continuând cercetarea noastră privind această problemă, constatăm că tot la începutul secolului al XX-lea, mai precis în 1914, istoricul A.D. Xenopol afirma într-o amplă sinteză privind istoria românilor, într-un capitol, intitulat sugestiv *Viața privată a lui Ștefan cel Mare*, următoarele: „Ca de obicei, asupra domnitorilor noștri, așa nu se știe nimic, nici asupra lui Ștefan în privința datei nașterii, nici asupra împrejurărilor vieții sale înainte de domnie. Presupunând însă că ar fi avut vârsta de 25 de ani când s-a urcat pe scaun la 1457, la moartea lui, în 1504 el trebuie să fi trecut de vârsta de 70 de ani, o viață destul de lungă ...”¹⁴ Așadar, A.D. Xenopol aprecia data nașterii lui Ștefan cel Mare ca fiind anul 1432.

Din perioada interbelică considerăm că este necesar să reținem și aprecierea istoricului M. Costăchescu, cel care în 1933 a publicat un volum de documente moldovenești din timpul domniei lui Ștefan cel Mare și care a introdus ca subtitlu pe coperta acestui volum precizarea potrivit căreia volumul aniversa împlinirea a 500 de ani de la nașterea lui Ștefan cel Mare, ceea ce însemna că aprecia că Ștefan, fiul lui Bogdan al II-lea, s-ar fi născut în anul 1433¹⁵.

În perioada de după anul 1945, în istoriografia românească au apărut noi lucrări privind viața și domnia lui Ștefan cel Mare, ai căror autori și-au expus părerile lor, total diferite, referitoare la data nașterii lui Ștefan cel Mare.

Astfel, I. Lespezeanu și L. Marcu, într-o monografie privind viața lui Ștefan cel Mare, afirmă că „... după toate socotelile în 1451 el (adică Ștefan cel Mare n.n.) depășise vârsta de cincisprezece ani, când fiul de domn devenea major putând domni alături de părintele său ori singur dacă românul orfan”¹⁶. Așadar, fiul lui Bogdan al II-lea se născuse în anul 1436, după aprecierile acestora.

Un deceniu mai târziu, în 1973, Gh. Duzinchievici, într-o lucrare privind domnia lui Ștefan cel Mare, afirma că „... acest tânăr (adică Ștefan n.n.) abia trecuse de 20 de ani în 1457 și avea dibăcia politică și militară”¹⁷, așadar acesta s-ar fi născut în anul 1437.

Trei ani mai târziu, istoricul Șt. Gorovei publica o monografie cu titlul *Mușatinii*, în care afirma, printre altele, că Ștefan, fiul lui Bogdan al II-lea, s-ar fi născut în anul 1435¹⁸.

¹³ Idem, *Histoire des Roumains et de la Romanite Orientale*, vol. IV, *Les chevaliers*, București, 1937, p. 296.

¹⁴ A.D. Xenopol, *Istoria românilor din Dacia Traiană*, vol. IV, *Epoca lui Ștefan cel Mare, 1457-1546*, București, 1914, p. 149-150.

¹⁵ M. Costăchescu, *Documente moldovenești de la Ștefan cel Mare*, Iași, 1933, XII + 328 p.

¹⁶ I. Lespezeanu, L. Marcu, *Nebiruitul Vodă Ștefan*, București, 1962, p. 52.

¹⁷ Gh. Duzinchievici, *Ștefan cel Mare și opera sa*, București, 1973, p. 7.

¹⁸ Șt. Gorovei, *Mușatinii*, București, 1976, p. 59.

Noi date privind această problemă s-au mai înregistrat în istoriografia românească în ultimele două decenii ale secolului trecut, după apariția a trei studii aparținând istoricului L. Șimanschi, dintre care două în 1982, iar al treilea în 1997.

Astfel, în primul studiu, intitulat *O cumpănă a copilăriei lui Ștefan cel Mare, Răuseni, 15 octombrie 1451*, autorul afirma că data când viitorul domn al Moldovei, Ștefan cel Mare, a văzut lumina zilei nu e cunoscută, dar aceasta a fost plasată între anii 1437-1439, mai probabil în 1438¹⁹.

Al doilea studiu, apărut într-un periodic de specialitate din București, privind politica internă promovată de Ștefan cel Mare, cuprindea un amănunt nou privind data nașterii domnitorului, aceasta fiind plasată în jurul anului 1434, în satul Borzești²⁰.

În ultimul studiu, avându-l ca și coautor pe istoricul D. Agache, în care a fost abordată problema înscăunării lui Ștefan cel Mare pe tronul Moldovei, se arată, printre altele, că acesta ar fi avut în anul 1450 vârsta de 11 ani, așadar s-ar fi născut în 1438²¹.

În continuare, urmărind această problemă de cronologie, care să umple un gol în elaborarea pe viitor a biografiei lui Ștefan cel Mare, am constatat că istoricul C. Rezachievici, autor al unui interesant instrument de lucru pus la îndemâna cercetătorilor în domeniul științei istorice, privind cronologia domnilor din cele două principate în secolele XIV-XVI, a afirmat că „Ștefan cel Mare ar fi avut la dispariția sa în jur de 65 de ani, poate chiar mai mult, așadar o vârstă relativ înaintată pentru acea vreme. Suferise în trecut cel puțin până la 1475, dar după aceea din pricina răni de la piciorul stâng, căpătată la asediul Chiliei insulare, la 22 iunie 1462, când a fost împușcat la glezna stângă, desigur cu o pușcă grea din cetate²². Așadar, autorul acestei cronologii presupunea că anul nașterii lui Ștefan cel Mare ar fi fost cel puțin 1439.

În același an 2001, când C. Rezachievici publica acest instrument de lucru, un alt istoric, I. Todirașcu, aprecia de asemenea anul nașterii lui Ștefan cel Mare în volumul IV al noului tratat de Istoria Românilor, elaborat sub egida Academiei Române, secția de științe istorice și arheologie. Acesta din urmă considera în capitolul intitulat *Ștefan cel Mare* că „... anul nașterii lui Ștefan cel Mare nu poate să fie altul decât anul 1434”, din păcate însă fără vreo argumentație din partea autorului²³. De remarcat că în Anexa care însoțește textul Tratatului, sub forma unei planșe, care conține Genealogia Mușatinilor (Bogdăneștilor), elaborată pe baza lucrării *Mușatinii* a istoricului Șt. Gorovei, la Ștefan cel Mare nu apare nici o mențiune privind data nașterii, despre care se amintește în text.

În fine, în anul trecut 2003, a intrat în circuitul istoriografiei românești un studiu care tratează în mod exclusiv problema datei nașterii lui Ștefan cel Mare, care oglindește atât profesionalismul autorului, cât și interesanta sa informare documentară și bibliografică. Acesta îi aparține istoricului A. Eșanu și se intitulează *Când s-a născut*

¹⁹ L. Șimanschi, *O cumpănă a copilăriei lui Ștefan cel Mare. Răuseni 15 octombrie 1451*, în *AIHAI*, 1982, p. 19-197.

²⁰ Idem, *Politica internă a lui Ștefan cel Mare*, în *RevIst*, 5-6, 1982, p. 585.

²¹ Vezi K.W. Treptow (ed.), *Romanian and Western Civilization*, Iași, 1997, p. 211 și nota 77.

²² C. Rezachievici, *Cronologia domnilor din Țara Românească și Moldova din secolele XIV-XVI c. 1324-1881*, vol. I, București, 2001, p. 539.

²³ *Istoria românilor*, vol. IV, *De la Universalitatea creștină către Europa patriilor*, București, 2001, p. 364.

*Ștefan cel Mare și Sfânt?*²⁴. În elaborarea acestui studiu autorul a pornit de la cercetările istoricului E. Vârtosu (1902-1977), care în urmă cu peste patru decenii a publicat lucrarea cu titlul *Titulatura domnilor și asocierea la domnie în Țara Românească și Moldova până în secolul al XVI-lea*²⁵, în care se susținea că domnii țării puteau dobândi tronul numai dacă atingeau vârsta majoratului, de 15 ani. Pe baza cercetărilor sale și cu referiri și la obiceiul pământului și în țările vecine celor două principate românești, în această problemă, autorul A. Eșanu ajunge la concluzia că Ștefan cel Mare s-a născut în data de 9 ianuarie 1442²⁶, o ipoteză care nu este însă prea convingătoare.

Concluzii

La capătul acestei expuneri, în cursul căreia am putut depista un număr relativ mare de ipoteze ale unor istorici români din epoca modernă și contemporană în problema datei nașterii lui Ștefan cel Mare, care se înscriu în intervalul 1432-1442, am ajuns la concluzia că este extrem de dificil să dai în prezent un răspuns fără echivoc în această problemă destul de controversată din istoriografia românească.

De asemenea, problema care stă la baza acestei cercetări se înscrie în rândul multor alte probleme controversate existente în istoriografia românească, unele din ele fiind date publicității pentru prima dată în urmă cu aproape trei decenii, de către C.C. Giurescu²⁷.

Totodată, considerăm că la capătul acestei expuneri este necesar să ne exprimăm și propria noastră opinie în această problemă. Drept urmare, credem că de la bun început se poate pleca de la ideea că data nașterii lui Ștefan cel Mare este cuprinsă într-un spațiu larg, situat în prima jumătate a secolului al XV-lea. Limita superioară ar fi anul 1442, când începe majoratul tânărului Ștefan, fiul lui Bogdan al II-lea, iar cea inferioară ar putea fi anul 1439, ținând seama de viața conjugală a lui Ștefan cel Mare. În general, se afirmă că acest domn a contractat în mod oficial trei căsătorii: prima cu principesa Evdochia de Kiev, în 1436; a doua cu domnița Maria din Mangop, în 1471; iar a treia cu domnița de sânge și neam mare, Maria Voichița, fiica lui Radu cel Frumos, în 1477²⁸. Dar, probabil că puțini știu că Ștefan, fiul lui Bogdan al II-lea, nu a stat necăsătorit pe tronul Moldovei în primii ani de domnie, până a contractat prima sa căsătorie legitimă cu Evdochia de Kiev. În această problemă istoricul A.D. Xenopol dezvăluia în 1914 faptul că acesta a fost căsătorit nelegitim cu o anume Marușcă²⁹, probabil în 1459, pentru o vreme, care i-a și dăruit un fiu, botezat Alexandru, despre care se știe că s-a aflat alături de tatăl său în bătălia de la Războieni, în 1476, și care a trăit sub protecția paternală până la decesul său în 1496³⁰. Ori pentru a avea un fiu la începutul domniei, Ștefan cel Mare nu numai că împlinise majoratul, dar îl și depășise cu câțiva ani buni, având cel puțin 20 de ani în 1459, fiind născut așadar probabil în anul 1439.

²⁴ A. Eșanu, *Când s-a născut Ștefan cel Mare și Sfânt?*, în *Cugetul*, 4/20, 2003, p. 6-12.

²⁵ E. Vârtosu, *Titulatura domnilor și asocierea la domnie în Țara Românească și Moldova până în secolul al XVI-lea*, București, 1960, p. 223-225.

²⁶ *Ibidem*, p. 8.

²⁷ C.C. Giurescu, *Probleme controversate în istoriografia română*, București, 1977, 176 p.

²⁸ I.C. Chitimia, *Cronica lui Ștefan cel Mare. Versiunea germană a lui Schedel*, București, 1942, p. 60, 62-63, 66.

²⁹ A.D. Xenopol, *op. cit.*, vol. IV, p. 152, n. 6.

³⁰ *Ibidem*, p. 155-156.

**UN PROBLÈME CONTROVERSÉ DANS L'HISTORIOGRAPHIE ROUMAINE:
LA DATE DE NAISSANCE D'ÉTIENNE LE GRAND**

Résumé

L'auteur de cet article reprend un nombre relativement grand d'hypothèses des historiens roumains de l'époque moderne et contemporaine sur l'un des problèmes les plus controversés de l'historiographie roumaine, la date de naissance d'Etienne le Grand, qui est à inscrire probablement entre 1432 et 1442.

L'opinion de l'auteur est celle que cette date de naissance est à placer dans un espace temporel plus étendu, à partir de la première moitié du XVe siècle, dont la limite supérieure est l'année 1442 quand débute le majorat du jeune Etienne, fils du Bogdan le IIe, cependant que la limite inférieure pourrait être l'année 1439, compte tenu de la vie conjugale du voïvode.

Compte tenant du fait que suite au court mariage illégitime du voïvode avec une telle Marusca en 1459, qui lui a donné un fils, Alexandre, l'auteur arrive à la conclusion qu'affin d'avoir un fils au début de son règne Étienne le Grand non seulement était majeure, mais il avait bien dépassé son majorat, ayant du moins 20 ans en 1459, ce qui place sa naissance environ 1439.

